

цього завдання нею продуктивно й творчо використовувався потенціал навчального-виховного процесу, позаурочні заняття, авторські форми народознавчої й мистецької діяльності учениць. Збагачення історії педагогічної науки подібними прикладами самовідданої творчої праці формуватиме в молодого покоління почуття національної гідності й патріотизму, надихатиме на відродження та продовження кращих вітчизняних педагогічних традицій.

Література

1. Морикавс Н. Меланхолия Степана Чарнецького / Надія Морикавс. – Львів, Світ, 2005. – 384 с.
2. Пиндус Б. Вона любила Бога й Україну / Богдан Пиндус // Вільне життя. – 2009. – № 82. – С.2
3. Пропам'ятна книга гімназії сс. Василянок у Львові. – Нью-Йорк–Париж – Сідней – Торонто. Т.3 – 1995. – С.271.
4. Пропам'ятна книга гімназії сс. Василянок у Львові. НТШ. Український архів, Т.ХХІІ. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто. Т.1 – 1980. – 216 с.

Анотація

У статті висвітлено та проаналізовано сутність, шляхи й засоби реалізації творчих педагогічних підходів в справі національного виховання молоді на прикладі педагогічної й мистецької діяльності учителя Львівської гімназії сестер Василянок (перша пол. ХХ ст.) Северини Парилле.

Аннотация

В статье освещены и проанализированы сущность, пути и средства творческих педагогических подходов в деле национального воспитания молодежи на примере педагогической и творческой деятельности учителя Львовской гимназии сестер Василянок (первая пол. ХХ вв.) Северины Парилле.

Summary

The paper outlines and analyses the essence, trends and means of realising the creative pedagogical approaches to the national education of the youth. It introduces the experience of Severyna Paryllie's pedagogical and art activity as a teacher of Basylianky sisters' Lviv gymnasium (the first half of the XXth century.)

Ключові слова: Северина Парилле, педагогічна творчість, мистецька діяльність, музей народного мистецтва, національне виховання.

Ключевые слова: Северина Парилле, педагогическое творчество, творческая деятельность, музей народного искусства, национальное воспитание.

Key words: Severyna Paryllie, pedagogic creative, artistic activities, museum of folk art, national education.

Подано до редакції 14.10.2010.

УДК 37(09) (477)

© 2010

Ніснер В.Б.

ПРОБЛЕМА ЩАСТЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ О.А. ЗАХАРЕНКА

Постановка проблеми у загальному вигляді... Відповідно до Національної програми виховання дітей та учнівської молоді питання формування щасливої особистості займає чільне місце серед освітянських завдань сьогодення. Переживання людиною повноти життя, радощів, задоволення, відчуття незвичного піднесення духовних і фізичних сил, пов'язаного із самоздійсненням, успіхом, надихатимуть її на подальші звернення і досягнення. Виховання нової генерації громадян, здатних до самореалізації, саморозвитку, сприятиме конкурентоспроможності держави, відкриватиме шлях кожній людині для її входження у сучасний економічний і культурний простір та адаптації в ньому. З огляду на це, виховання щасливої особистості є провідним завданням сучасної системи освіти.

Вивчення проблеми щастя передбачає звернення до першоджерел української педагогічної думки, національного виховання. У цьому контексті особливо важливим є творчий доробок відомого українського педагога-новатора, директора школи і громадського діяча О.А. Захаренка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

У сучасній вітчизняній педагогічній науці проблема щастя не була предметом спеціального дослідження. На деякі аспекти її вирішення звернена увага в дослідженнях Г. Васяновича, Т. Кочубей, Н. Кудикіної, Д. Пащенко, А. Розенберга, Л. Смольської, Л. Ткачук.

Питання творчої спадщини О.А. Захаренка, в тому числі і з проблеми щастя, висвітлені в працях С. Захаренка, І. Зязюна, В. Кременя, Ю. Мальваного, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін. Між тим, залишаються не до кінця розкриті погляди відомого вченого, організатора народної освіти на проблему щастя.

Формулювання цілей статті... Мета цієї статті полягає у розкритті поглядів відомого українського педагога В.А. Захаренка на проблему щастя.

Виклад основного матеріалу дослідження... Розвиток вітчизняної освіти і виховання у 70-80 роках ХХ ст. ознаменувався пошуком більш ефективних форм і методів педагогічної діяльності вчителя та її

змістового наповнення. У науковій педагогіці та освітянській практиці виникає новий, незвичний для радянського суспільства напрям – педагогіка співробітництва, яка заперечувала авторитарну систему навчання і виховання молоді, проповідувала ідею демократизації і гуманізації, передбачала творчу взаємодію вихователя і вихованців, співпрацю школи, сім'ї і громадськості, особистісний підхід до організації колективної творчої діяльності та самоврядування. Особистість дитини розглядається як основа педагогічного процесу, а педагогіка відносин домінує над педагогікою вимог. Таке поступове переосмислення шляхів розвитку системи освіти і виховання в авторитарній державі сприяло виникненню різноманітних авторських шкіл.

Одним із представників інноваційної навчально-виховної системи, зачинателем педагогіки співробітництва був директор Сахнівської середньої школи на Черкащині О.А. Захаренко (1937-2002 рр.). Будучи природженим мрійником, творцем і будівничим, він упродовж чотирьох десятиріч добивався, щоби якомога міцнішим зробити союз сільської громади і школи, виховати дітей працелюбними, порядними і щасливими.

У передмові до книги «Слово до нащадків» академік О. Савченко зазначає, що майже 40 років свого життя О. Захаренко присвятив створенню унікального навчально-виховного закладу для всебічного розвитку учнів сільської школи, „щоб діти зростали в ній мислячими, працьовитими, вдячними, закоханими у свій край, чутливими до добра і краси” [9, с. 3].

Відповідно до мети статті важливо з'ясувати, що вкладав педагог у зміст понять "щастя", "щастя учителя", "педагогічне щастя", "дитяче щастя", як він учив дітей зростати щасливими. У творі «210 шкільних лінійок» О.А. Захаренко писав, що самий нещасливий учень 7 класу поставив йому запитання, чи можна навчитись бути щасливим, на що він відповів так: „Можна! Можна! Якщо навчитися красиво жити, красиво спілкуватися, оточити себе красою всюди – в школі, вдома, на роботі, якщо навчитися в кожній живій клітині бачити красу живого. Працюйте, вчіться, кохайте красиво. Щастя в пізнанні, творенні, досягненні задуманого. А ще навчитися щастю означає навчитися все хороше і навіть, неймовірно важке, робити з задоволенням – їсти, і пити, і грати, і танцювати, і співати ... – все з насолодою і приємною втомою маєш робити, щоб вважати себе щасливим” [2, с. 229].

Аналізуючи філософські погляди О. Захаренка на розуміння сутності щастя, варто згадати виступ педагога на одній із загальношкільних лінійок під назвою «Черга за... », у якому він пропонує присутнім задуматися над сенсом життя і щастя, констатує: “Щастя – в пізнанні оточуючого світу і самого себе, в щоденному відкритті, пошуку істини, щастя у взаємній повазі, в коханні. Щастя – в дітях, щастя у відчутті своєї значимості в цьому білому світі” [2, с. 204].

На думку О. Захаренка, „справжнє людське щастя в горінні, в досягненні мети, в невтомному просуванні вперед ... щастя бути людиною, гордість за свою Вітчизну, радість трудового творчого діяння” [6, с. 46].

Усі надії у вихованні щасливої людини Олександр Антонович покладав на школу, вчителів: “Люди добрі! Не туди ви стоїте в черзі! Ідіть до школи. Там працюють лише щасливі люди. Там навчають бути щасливою людиною з самого малого віку... Ставайте в чергу за знаннями. Це лише вони можуть зробити вас щасливими. Вчіться не лише бути самому щасливим, а й дарувати щастя іншим. То є вищий смисл життя” [2, с. 204].

Директор-новатор, що побудував у Сахнівці школу радості, втілював у життя важливий гуманістичний принцип – “Щасливий учитель – щасливі учні”. Знаний педагог у своїх роздумах, мріях, порадах звертав особливу увагу на таку складову щастя вчителя, як здоров'я. «Чи є більш прекрасніша і зовсім не небесна мрія, як продовження життя людини до 100 – 120 років! Забезпечивши мир, зберігши природу, встановивши здоровий спосіб життя, людство може прийти до цієї цілі. Це означає, що життя кожної розумної істоти буде щасливим. Попіклуйтесь про своє здоров'я, про здоров'я своїх ближніх, дітей, колег, поставивши своєю метою життя навчити себе та інших підтримувати і зміцнювати своє здоров'я» [8, п. 45]. Він був переконаний, що ні суспільству, ні сім'ї не потрібні хворі люди, а хворий і немічний учитель не здатний викликати здорового інтересу в учнів. Педагог має жити турботами про своє здоров'я та здоров'я ближніх, переконувати учнів у тому, що більшої цінності, ніж життя, немає, що щастя передбачає здоров'я і душевний комфорт. Учитель наголошує: щастя немислиме „без міцного здоров'я, свіжого подиху, весняної бадьорості” [2, с. 204].

За переконанням О.А. Захаренка, зміцненню здоров'я педагога сприяють гумор, усмішка, палка любов до життя, які зближують вчителя з учнями, продукують у них найкращі почуття і задоволення. „Якщо людина сміється від душі, – це щаслива людина. Та, що не сприймає гумор, – нещасна істота”, – констатує педагог [2, с. 168]. На його думку, „без усмішки школа не школа. Поспостерігайте за дитиною, як вона грається, розмовляє, слухає. Ви побачите, наскільки сповнене усмішкою – цим невід'ємним багатством – дитяче серце” [7, с. 70].

Дослідник О. Дубровський, який неодноразово бував у Сахнівській школі, зазначав, що життєрадісний і доброзичливий директор школи завжди з повагою і особливою любов'ю ставився до дітей [1]. За своє

педагогічне життя О. Захаренко одержав багато листів від колишніх учнів, які називали свою школу колискою щасливої долі. Відповідаючи на один з таких листів, педагог пише: „Спасибі за лист, за те, що пам'ять Вам не зраджує. Як на мене, то найголовніші слова у Вашому листі – останні: „В любові до дітей – сенс і спосіб життя школи. Без тієї любові немає ні мами, ні тата, ні сім'ї, ні справедливого вчителя” [2, с. 182].

О. Захаренко вважав, що педагог повинен бачити в кожній дитині людину і ставитися до неї з повагою. Кожний член педколективу Сахнівської школи – неповторна і загадкова особистість, якій притаманні свої риси, певний рівень досвідченості в організації навчально-виховного процесу. І все ж педагогів єднає розуміння того, що характер формується характером, особистість – особистістю. Атмосфера в школі настільки доброзичлива і комфортна, що учень відчуває в ній захищеність і радість буття, задоволення від спілкування з учителем.

Вихованці у своїх творах пишуть: „Я біжу до школи...”, „Я приходжу до школи, коли вона ще зачинена...”, „Я люблю її, бо мені тут хороше і яюсь по-домашньому” [6, с. 101], що свідчить про найбільше багатство Сахнівського навчального закладу – радість і щастя. У цьому зв'язку О. Захаренко радить учням не поспішати втекти з дитинства, а зрозуміти, „що дитинство – це казка, яка не повторюється, лишившись острівком щастя в людському житті” [2, с. 111].

Олександр Антонович називав учителя батьком і матір'ю для учнів, закликав нічого для них не жаліти, бо діти – єдине щастя вчителя: вони такі різні за характером, темпераментом, уподобаннями, але такі милі і красиві.

Сахнівський феномен, творець авторської школи був переконаний, що педагогічний колектив щасливий, коли у нього велика ціль, яка згуртовує і зміцнює його, вивисує над буденністю, робить життя вихователів і вихованців яскравим, радісним, повнокровним. „Школа – не будинок, не мудрі центри, не кабінети-музеї і навіть не діти і не вчителі. Школа – це величний дух, мрія, ідея, що захоплює зразу трьох: учителя, учнів, батьків, народжується і тут же реалізується. Якщо така мрія є, і діти і дорослі в школу бігають із задоволенням. Усі проблеми легко розв'язуються. Якщо ж її немає, настає бухгалтерський смуток, всі чекають дзвінка з уроку, канікул і чергової тривалої відпустки. Мрія, захопленість – ось дійсне повітря справжньої школи” [8, п. 50]. У цьому контексті важливо звернути увагу на застереження відомого педагога про захоплення ілюзорними „нездоровими” мріями. Учитель має виховати особистість, яка не тільки здатна мріяти, а й здійснювати задумане. І цей процес, на його думку, буде безперервним, бо одна мрія породжує іншу, можливо складнішу, але обов'язково реальну, яку „можна досягти, втілити в життя, побачити наяву” [6, с. 85].

Вивчення творчої спадщини знаного педагога засвідчує, що все зроблене ним було спочатку омріяним, а потім реалізованим завдяки цілеспрямованій наполегливій праці вчителів, учнів, їхніх батьків та мешканців села. Це стосується, насамперед, зміцнення та оновлення матеріальної бази школи, без чого неможливо досягнути відчутних успіхів у навчанні і духовному збагаченні учнів.

О.А. Захаренко зауважує, що фантазії дітей і педагогів безмежні, оригінальні. Їхні завдання полягали в тому, щоб знайти нові види енергії, розробити сучасні технології, допомогти Україні стати заможною, матеріально незалежною державою. „Так, сьогодні це фантазія, – резюмує відомий педагог. – А хто візьме на себе ризик твердити, що вона не має під собою ґрунту, що завтра вона не стане реальністю?” [6, с. 66].

За переконанням педагога, мрія тісно пов'язана з творчістю. Тільки творчий учитель може пережити задоволення від життя та обраної професії: „Школу без творчого пошуку не люблять діти, обминають батьки” [3, с. 5]. У творі «Поспішаймо робити добро» О. Захаренко розкриває 6 таємниць творчості, кожна з яких має велике значення для роботи вчителя. На запитання, кого люблять діти, Олександр Антонович відповідає: „Хто не такий, як всі, хто щодня радує їх новинкою, хто не буденно сіра, а святкова творча особистість” [3, с. 3]. Щоб стати таким вихователем, відчувати піднесення і радість від спілкування з учнями, треба зробити дитяче життя змістовним і цікавим: „Тоді прийде очікуваний успіх і ви дістанете справжню насолоду від педагогічної праці” [6, с. 78]. Педагог вірив у те, що школа майбутнього йтиме хоча б на крок попереду суспільства, а вчитель у ній щодня відчуватиме приємну втому від виконаної роботи.

Для О.А. Захаренка щастя – це творча праця, розумова і фізична, якою повинен бути охоплений увесь колектив педагогів і учнів. Культ праці у Сахнівській школі сприяв створенню міцної матеріальної бази (своїми силами, без допомоги держави); вихованню працелюбної людини і, безумовно, підготовці школяра до майбутнього життя. Громадянин України народжується у трудовому колективі школи, має бути працелюбним, грамотним, творчим, щоби продуктивність його праці була високою, а сама праця проклала шлях до успіху. Отже, за словами Олександра Антоновича, навчально-виховний процес, у якому панує культ праці, перетворює школу у великий колектив, якому притаманні радість, захоплення, творчість і щастя.

О. Захаренко зауважував, що щастя вчителя передбачає володіння ним загальнолюдськими цінностями, зокрема доброчинністю, толерантністю, патріотизмом, високою культурою, порядністю, скромністю тощо [5]. Моральне багатство вчителя – його духовне добро, яке „в стократ цінніше від матеріального” [3, с. 5]. На думку Олександра Антоновича, школа і сім'я роблять дуже мало для того, щоб діти зростали добрими, здоровими тілом і душею, щоб кожна дитина відчувала себе щасливою. Щастя вчителя і батьків-вихователів

передбачає їхній тісний взаємозв'язок у вихованні працелюбної і добротворчої особистості. Особливо це стосується педагога школи, бо там, де забута сім'я, немає дитячого щастя. „Кажуть, щастя людини в дітях. А до них причетна школа. Отже, безпосереднім творцем щастя багатьох сімей є вчитель” – стверджує педагог [4, с. 94]. Знаний педагог був переконаний у тому, що кожен учитель повинен відчувати свою потрібність оточуючим: „Щастя, коли ти комусь потрібен. А якщо потрібен суспільству, то особливе щастя” [8, п. 20]. Він вірив у те, що майбутнє планети в руках учителя „майбутнє – це діти... Давайте ж зробимо все, щоб вони були щасливими” [8, п. 40а], – звертається до вчителів О.А. Захаренко.

Висновки... Усебічне вивчення поглядів О.А. Захаренка на проблему щастя дало змогу дійти висновку: щасливий педагог – це людина, яка обрала свою професію за покликанням, любить дітей, прагне до спілкування з ними. Це працелюбна, здорова, життєрадісна, творча, толерантна особистість. Щастя педагога О.А. Захаренко трактував як особливий стан переживань і задоволень учителя, в основі якого лежить прагнення до пізнання світу і його краси, до спілкування з учнями, їхніми батьками та відчуття своєї значимості в житті вихованців. Директор школи розглядав педагогічне щастя як найтіснішу єдність дитячого щастя і щастя вчителя.

Отже, у II половині ХХ ст. здобули широке визнання педагогічні ідеї видатного педагога-новатора О.А. Захаренка, який сенс свого життя і сутність щастя вчителя вбачав у дитячому щасті.

Діяльність вітчизняного педагога отримала схвалення, викликала захоплення новими цілями, методикою навчання і виховання дітей на засадах гуманної педагогіки. Україна дала світові видатну людину, яка творила нову педагогічну культуру, виховувала дітей щасливими.

За межами здійсненого пошуку залишилося питання дитячого щастя в сім'ї як в історико-педагогічному плані, так і в розрізі досліджень із загальної педагогіки.

Література

1. Дубровский А.А. Школа над Росью / А.А. Дубровский // Педагогіка толерантності. – 2002. – № 2 (20). – С. 93-100.
2. Захаренко О.А. 210 шкільних лінійок, проведених в сільській школі протягом 1998-2000 року / О.А. Захаренко, С.О. Захаренко. – Сахнівка: [б. в.], 2002. – 295, [1] с.
3. Захаренко О.А. Поспішаймо робити добро: роздуми педагога-академіка про долю освіти, вчителя і родини, краю і Батьківщини / О.А. Захаренко. – Черкаси, 1997. – 28 с.
4. Захаренко О.А. про родинне виховання / укладач С.О. Захаренко; за ред. Л.І. Прокопенко. – Черкаси: Вид. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. – 100, [1] с.
5. Захаренко О.А. Роздуми, поради, мрії / О.А. Захаренко; Черкаський НУ імені Богдана Хмельницького. – К.: Наук. світ, 2006. – 52 с.
6. Захаренко О.А. Слово до нащадків / О.А. Захаренко; АПН України, МОН України. – К.: СПД Богданова А.М., 2006. – 213, [3] с.
7. Захаренко О.А. Школа над Россю / О.А. Захаренко, С.М. Мазурик. – К.: Рад. школа, 1979. – 148, [4] с.
8. Приватний архів родини Захаренків [п. 20, 40а, 45, 50].
9. Савченко О.Я. Сахнівський феномен: передмова / О.Я. Савченко // Захаренко О.А. Слово до нащадків. – К.: СПД Богданова А.М., 2006. – С. 3.

Анотація

У статті розглядається проблема щастя в творчій спадщині відомого українського педагога О.А. Захаренка.

Аннотация

В статье рассматривается проблема счастья в творческом наследии известного украинского педагога А.А. Захаренка.

Summary

The article is dedicated to the problem of happiness in a creative heritage of the famous Ukrainian pedagogue O.A. Zakharenko.

Ключові слова: щастя, педагогічне щастя, щастя вчителя, дитяче щастя.

Ключевые слова: счастье, педагогическое счастье, счастье учителя, детское счастье.

Key words: happiness, pedagogical happiness, teacher's happiness, child's happiness.

Подано до редакції 16.10.2010.

Рекомендовано до друку докт. пед. наук, проф. Пащенко Д.І.